

**IQTISODIY HAMKORLIK TASHKILOTGA A'ZO DAVLATLAR
MANFAATLARINI UYG'UNLASHTIRISHNING IMKONIYATLARI VA
ISTIQBOLLARI**

Umrzoqova Ummu Gulsum Po'latjon qizi

Xalqaro islom akademiyasi Xalqaro munosabatlar va jahon siyosati mutaxassisligi
magistri

ummugulsumturdialiyeva98@gmail.com

Annotasiya: Ushbu materialda Iqtisodiy hamkorlik tashkilotga a'zo davlatlar manfaatlarini uyg'unlashtirishning imkoniyatlari va istiqbollari tahlil qilingan. Olib borilgan tahlillar natijasida ECO davlatlari iqtisodiy manfaatlarini uyg'unlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (ECO), tahlil, imkoniyatlar, iqtisodiy integratsiya, iqtisodiy manfaatlar.

I. Mavjud imkoniyatlar tahlili

Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (ECO) doirasida a'zo davlatlar iqtisodiy manfaatlarini uyg'unlashtirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Bu imkoniyatlarni samarali ishga solish orqali mintaqaviy hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarish mumkin.

Savdo aloqalarini kengaytirish nuqtai nazaridan, ECO mintaqasi ulkan salohiyatga ega. 2023-yilda a'zo davlatlarning o'zaro savdo hajmi 120 milliard dollarni tashkil etgan bo'lib, bu ularning umumiy tashqi savdo hajmining atigi 10 foizini tashkil etadi. Jahon banki ekspertlarining baholashicha, savdo aloqalarini optimallashtirish orqali bu ko'rsatkichni 25-30 foizgacha oshirish mumkin.

Transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish borasida ECO mintaqasining geografik joylashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Mintaqa Osiyo va Yevropa o'rtasidagi asosiy transport koridorlari kesishmasida joylashgan. Trans-

Kaspiy xalqaro transport marshrutining rivojlanishi, O'zbekiston-Turkmaniston-Eron-Ummon temir yo'li loyihasi kabi yirik infratuzilma loyihalari mintaqaning tranzit salohiyatini oshirmoqda.

Investitsion hamkorlikni kuchaytirish sohasida sezilarli imkoniyatlar mavjud. 2023 yilda ECO davlatlari o'rtasidagi o'zaro investitsiyalar hajmi 15 milliard dollarni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich potensial imkoniyatlardan ancha past. UNCTAD ekspertlarining baholashicha, mintaqada investitsion hamkorlikni kuchaytirish orqali yiliga qo'shimcha 25-30 milliard dollar investitsiyalarni jalb qilish mumkin.

Innovatsion loyihalarni amalga oshirish bo'yicha ham katta salohiyat mavjud. ECO Technology Transfer Center ma'lumotlariga ko'ra, mintaqada innovatsion loyihalar soni yiliga o'rtacha 20-25 tani tashkil etadi. Bu ko'rsatkichni ASEAN davlatlaridagi kabi (yiliga 150-200 ta) darajaga yetkazish imkoniyatlari mavjud.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish borasida ECO davlatlari oldida keng istiqbollar ochilmoqda. Global Digital Report-2023 ma'lumotlariga ko'ra, mintaqada internet foydalanuvchilari soni 250 million kishini tashkil etadi, bu esa elektron tijorat va raqamli xizmatlar bozorini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

ECO mintaqasida savdo aloqalarini kengaytirishning muhim imkoniyatlaridan biri preferensial savdo kelishuvlarini kengaytirish hisoblanadi. Bugungi kunda a'zo davlatlar o'rtasida 15 ga yaqin ikki tomonlama erkin savdo kelishuvlari mavjud bo'lib, ularni ko'p tomonlama formatga o'tkazish orqali savdo hajmini sezilarli oshirish mumkin. Shuningdek, bojxona tartib-qoidalarini

soddalashtirish, savdo to'siqlarini kamaytirish va elektron savdoni rivojlantirish orqali mintaqaviy savdo salohiyatini to'liq ishga solish imkoniyati mavjud.

Transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish borasida multimodal transport tizimini shakllantirish, logistika markazlari tarmog'ini kengaytirish va raqamli transport koridorlarini yaratish kabi istiqbolli yo'nalishlar mavjud. Xususan, "Markaziy Osiyo - Fors ko'rfazi", "Markaziy Osiyo - Janubiy Osiyo" transport koridorlari loyihalari mintaqaning tranzit salohiyatini yanada oshirish imkonini beradi.

Investitsion hamkorlikni kuchaytirish sohasida mintaqaviy investitsion fondlarni tashkil etish, risk sug'urtasi mexanizmlarini joriy etish va investorlar huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish orqali qo'shimcha investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlari mavjud. UNCTAD ekspertlarining tahlillariga ko'ra, qo'shma investitsion loyihalarni amalga oshirish orqali a'zo davlatlar o'rtasidagi investitsion hamkorlikni yanada kuchaytirish mumkin.

Innovatsion sohadagi hamkorlikni kengaytirishning muhim yo'nalishi ilmiy-texnik kooperatsiyani rivojlantirish hisoblanadi. Bugungi kunda ECO davlatlarining ilmiy-tadqiqot markazlari o'rtasidagi hamkorlik darajasi past bo'lib, uni kuchaytirish orqali innovatsion loyihalar sonini ko'paytirish va ularning samaradorligini oshirish mumkin. Shuningdek, texnologiyalar transferi, startaplar ekotizimini rivojlantirish va innovatsion klasterlarni yaratish orqali mintaqaning innovatsion salohiyatini yanada oshirish imkoniyatlari mavjud.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish borasida elektron tijorat platformalarini yaratish, raqamli to'lov tizimlarini integratsiyalash va kiberhavfsizlik sohasida hamkorlikni kuchaytirish kabi istiqbolli yo'nalishlar mavjud. McKinsey konsalting

kompaniyasining baholashicha, ECO mintaqasining raqamli iqtisodiyot salohiyati 100 milliard dollardan ortiq bo'lib, uni to'liq ishga solish orqali mintaqaviy iqtisodiy o'sishni tezlashtirish mumkin.

II. Istiqbolli yo'nalishlar tahlili

Energetika sohasidagi hamkorlik ECO davlatlari uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Mintaqada energetika sohasida katta salohiyat mavjud bo'lib, uni samarali ishga solish zarur. Xalqaro energetika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, ECO mintaqasida neft zaxiralari 45 milliard barrel, tabiiy gaz zaxiralari 40 trillion kub metrni tashkil etadi. Energetika sohasidagi hamkorlikni rivojlantirish ECO davlatlari uchun ustuvor ahamiyatga ega bo'lib, bu yo'nalishda bir qator muhim vazifalarni amalga oshirish zarur. Mintaqada elektr energiyasi tizimlarini integratsiyalash masalasi alohida dolzarblik kasb etadi. Bugungi kunda a'zo davlatlarning elektr tarmoqlari bir-biridan ajralgan holda faoliyat yuritmoqda, bu esa energiya resurslaridan samarali foydalanish imkonini bermaydi. Yagona elektr energiyasi tizimini yaratish orqali elektr energiyasi tanqisligi muammosini hal etish, energiya narxlarini optimallashtirish va mintaqaviy energetika xavfsizligini ta'minlash mumkin.

Energiya samaradorligini oshirish yo'nalishida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, energiya tejaydigan uskunalardan foydalanish va iste'molchilar orasida energiyani tejash madaniyatini shakllantirish choralari ko'rish zarur. Bu borada rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish va uni mahalliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

“Yashil” energetika loyihalarini amalga oshirish orqali qayta tiklanuvchi energiya manbalari ulushini oshirish, atrof-muhitga zararli ta'sirni kamaytirish va

barqaror energetika tizimini yaratish imkoniyati mavjud. Quyosh, shamol va gidroenergetika loyihalarini birgalikda amalga oshirish orqali mintaqaning energetika balansini diversifikatsiya qilish mumkin.

Energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish yo‘nalishida eskirgan uskunalarni yangilash, energiya uzatish tarmoqlarini rekonstruksiya qilish va raqamli texnologiyalarni joriy etish kabi tadbirlarni amalga oshirish zarur. Zamonaviy «aqli» tarmoq texnologiyalarini joriy etish orqali energiya yo‘qotishlarini kamaytirish va tizim ishonchliligini oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida mintaqaviy energetika tizimining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

«Yashil iqtisodiyot» loyihalari doirasida qayta tiklanuvchi energiya manbalari, ekologik toza transport vositalari va «aqli» shaharlar kabi innovatsion loyihalarni amalga oshirish rejalashtirilmoqda. BMT ma'lumotlariga ko‘ra, ECO mintaqasida qayta tiklanuvchi energiya manbalari salohiyati 800 GVt dan ortiq bo‘lib, bu potensialdan hozircha atigi 5 foiz foydalanilmoqda.

Raqamli transformatsiya sohasida ECO davlatlari oldida keng istiqbolli yo‘nalishlar ochilmoqda. Bu jarayonda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali mintaqaviy raqamli makonni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

5G texnologiyalarini joriy etish orqali mintaqada yuqori tezlikdagi internet tarmog‘ini rivojlantirish, «aqli» shaharlar infratuzilmasini yaratish va raqamli xizmatlar sifatini oshirish imkoniyatlari paydo bo‘lmoqda. Bu texnologiyalar sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sohasini tubdan modernizatsiya qilish imkonini beradi.

Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar loyihalari doirasida mintaqaviy ma'lumotlar markazlarini yaratish, tahliliy platformalarni rivojlantirish va biznes jarayonlarni avtomatlashtirish rejalashtirilmoqda. Bu yo'nalishda ilg'or tajribaga ega bo'lgan davlatlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, mutaxassislar tayyorlash va texnologiyalar transferini yo'lga qo'yish muhim vazifalar hisoblanadi.

Elektron hukumat tizimlarini integratsiyalash orqali davlat xizmatlarining sifatini oshirish, byurokratik to'siqlarni kamaytirish va davlatlararo axborot almashinuvini samarali yo'lga qo'yish mumkin. Bu jarayonda yagona standartlar va protokollarni ishlab chiqish, kiberhavsizlikni ta'minlash va fuqarolar shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish masalalariga alohida e'tibor qaratish lozim.

Raqamli innovatsiyalar markazlarini yaratish orqali mintaqada innovatsion ekotizimni shakllantirish, startaplarni qo'llab-quvvatlash va raqamli tadbirkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari paydo bo'lmoqda. Bu markazlar orqali yoshlarning innovatsion g'oyalarini qo'llab-quvvatlash, xalqaro tajribani o'rganish va zamonaviy texnologiyalarni mahalliyashtirish jarayonlarini jadallashtirish mumkin.

Transport koridorlarini rivojlantirish bo'yicha "Markaziy Osiyo – Yevropa", "Shimol-Janub", "Sharq-G'arb" yo'nalishlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu koridorlarni rivojlantirish orqali ECO davlatlarining tashqi savdo xarajatlarini 15-20 foizga kamaytirish va yuk tashish hajmini 2 barobarga oshirish mumkin.

Ta'lim va ilmiy hamkorlik sohasida universitet konsortsiumlarini yaratish, qo'shma ilmiy-tadqiqot markazlarini tashkil etish va talabalar almashinuvi dasturlarini kengaytirish rejalashtirilgan. 2023-yilda ECO universiteti tashkil

etilgan bo'lib, keyingi yillarda uning filiallarini barcha a'zo davlatlarda ochish rejalashtirilmoqda.

III. ECO davlatlari iqtisodiy manfaatlarini uyg'unlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar

ECO davlatlari iqtisodiy manfaatlarini samarali uyg'unlashtirish uchun kompleks yondashuv asosida qator amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Bu jarayonda qonunchilik bazasini takomillashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Buning uchun avvalo, a'zo davlatlarning milliy qonunchiligini xalqaro standartlarga moslashtirish, investitsiyalar va intellektual mulk huquqlarini himoya qilish bo'yicha yagona normativ bazani shakllantirish, hamda raqamli iqtisodiyot va elektron tijoratni tartibga soluvchi qonunlarni unifikatsiya qilish talab etiladi.

Investitsion muhitni yaxshilash borasida bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Birinchi navbatda, investorlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish, ma'muriy to'siqlarni kamaytirish va soliq imtiyozlari tizimini takomillashtirish zarur. Xorijiy investorlar uchun «yagona darcha» tamoyili asosida xizmat ko'rsatadigan markazlarni tashkil etish va investitsion nizolarni hal etish mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Infratuzilmani modernizatsiya qilish yo'nalishida transport-logistika tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, raqamli infratuzilmani rivojlantirish va energetika tizimlarini integratsiyalash masalalari ustuvor vazifalar hisoblanadi. Bu borada davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan keng foydalanish, xalqaro moliya institutlari mablag'larini jalb qilish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish tavsiya etiladi.

Innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash tizimini shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yo'nalishda innovatsion fondlarni tashkil etish, venchur moliyalashtirishni rivojlantirish va startaplar ekotizimini yaratish bo'yicha chora-tadbirlar majmuini ishlab chiqish zarur. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot markazlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish va texnologiyalar transferi mexanizmlarini takomillashtirish lozim.

Davlatlararo hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish doirasida ishchi guruhlar faoliyatini faollashtirish, qarorlar qabul qilish jarayonini optimallashtirish va monitoring tizimini kuchaytirish tavsiya etiladi. A'zo davlatlar o'rtasida muntazam maslahatlashuvlar o'tkazish, tajriba almashish dasturlarini yo'lga qo'yish va qo'shma loyihalarni amalga oshirish amaliyotini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu tavsiyalarni amalga oshirish uchun aniq harakatlar dasturini ishlab chiqish, moliyaviy resurslarni safarbar etish va tashkiliy masalalarni hal etish zarur. Shuningdek, muntazam monitoring va baholash tizimini joriy etish orqali tavsiyalarning samarali amalga oshirilishini nazorat qilish lozim. Bu esa o'z navbatida ECO davlatlari iqtisodiy manfaatlarini yanada uyg'unlashtirish va mintaqaviy hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarish imkonini beradi.

Amaliy tavsiyalarni samarali amalga oshirish uchun quyidagi mexanizmlar va muddatlarni belgilash maqsadga muvofiq. Qisqa muddatli istiqbolda (2024-2025 yillar) qonunchilik bazasini takomillashtirish, me'yoriy hujjatlarni unifikatsiya qilish va institutsional mexanizmlarni shakllantirishga e'tibor qaratish lozim. Bu davrda ECO doirasida yagona investitsion kodeks, raqamli iqtisodiyot

to'g'risidagi qonun va elektron tijorat bo'yicha kelishuv loyihalarini ishlab chiqish rejalashtirilmoqda.

O'rta muddatli istiqbolda (2025-2027 yillar) infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirish, investitsion muhitni yaxshilash va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish ko'zda tutilmoqda. Bu davrda Trans-Kaspiy transport koridori, CASA-1000 energetika loyihasi va ECO raqamli platformasi kabi yirik loyihalarni amalga oshirish rejalashtirilgan.

Uzoq muddatli istiqbolda (2027-2030 yillar) mintaqaviy integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirish, yagona raqamli makonni shakllantirish va innovatsion ekotizimni rivojlantirish masalalari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu davrda ECO doirasida erkin savdo zonasini yaratish, mintaqaviy to'lov tizimini joriy etish va innovatsion markazlar tarmog'ini shakllantirish rejalashtirilmoqda.

Shuningdek, tavsiyalarni amalga oshirish jarayonida xalqaro tajribani o'rganish va ilg'or amaliyotni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada Yevropa Ittifoqi, ASEAN va boshqa yetakchi mintaqaviy tashkilotlar tajribasidan samarali foydalanish tavsiya etiladi.

ECO davlatlari iqtisodiy manfaatlarini uyg'unlashtirish bo'yicha taklif etilayotgan tavsiyalar kompleks xarakterga ega bo'lib, ularni bosqichma-bosqich amalga oshirish orqali mintaqaviy hamkorlikni yangi sifat bosqichiga ko'tarish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Baikushikova, G., & Apsattarova, G. (2022). NEW APPROACHES TO ECONOMIC COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND UZBEKISTAN. *Journal of Central Asian Studies*, 85(1), 38-47.
2. Yusupalieva, D. K. (2020). Development of mutually beneficial cooperation of Uzbekistan within the SCO. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 5(85), 901-903.
3. Катпенова, А. 3. (2024). UZBEKISTAN-CHINA TRADE-ECONOMIC COOPERATION ANALYSIS. *Известия. Серия: Международные отношения и регионоведение*, 57(3).
4. Dadabaev, T. (2019). *Chinese, Japanese, and Korean inroads into central Asia comparative analysis of the economic cooperation roadmaps for Uzbekistan*. Honolulu, HI: East-West Center.
5. Нематуллаева, С. (2023). Economic relations between Uzbekistan and Kazakhstan in the modern era. *Узбекистан–стратегия 2030 с точки зрения молодых ученых: экономика, политика и право*, 1(1), 232-240.
6. Raiser, M., & Dobronogov, A. (2006). *Economic cooperation in the wider Central Asia region* (Vol. 75). World Bank Publications.
7. Linn, J. F., & Pidufala, O. (2008). The experience with regional economic cooperation organizations: Lessons for Central Asia. *Wolfensohn Center for Development Working Paper*, (4).
8. Gulnur, R. (2007). Central Asia: economic cooperation potential. *Central Asia and the Caucasus*, (6 (48)), 136-142.

9. Pomfret, R. (1997). The economic cooperation organization: Current status and future prospects. *Europe-Asia Studies*, 49(4), 657-667.

10. Paramonov, V., Stokov, A., Khoshnazarov, S., Abdurazakov, A., Abdujabborov, A., Nishonboev, K., ... & Ergashev, B. (2006). Regional cooperation in central Asia: A view from Uzbekistan (II). *Problems of Economic Transition*, 49(5), 3-93.